

חוקה? מי צריך את הצרה הזאת

פרשת ראש השב"כ מעניקה משנה-דוקף לתביעה לחוקק חוקה למדינת ישראל, גורס אוריאל רייכמן, דיקן הפקולטה למשפטים בת"א. כשיגיש הצוות שהוא עומד בראשו את הצעת החוקה שלו, יקיצו מתרדמתם כל השרים הגלומים בחברה הישראלית

הקבוצה שנקלעה ומנית למעמד של מיעוט. למעשה, יכול להיווצר מצב שרוב מזרמן במדינה דמוקרטית יהרוס את עקרונות הדמוקרטיה. נגיש שהחוק יקבע כי למיעוט דתי או ערתי מסוים אין זכות הצבעה לכנסת. או אמנם יהיה לנו שלטון חוק – אך לא תהיה עוד דמוקרטיה. הרגומה הזאת ממחישה טוב מכל דבר אחר את נחיצותה של חוקה. קיום חוקה יאפשר לברוק באמצעות המערכת השפוטית אם חוק זה או אחר אינו משרת את ערכי היסוד של המדינה.

ההתפתחויות הביטחוניות הפו' לישיות והכלכליות יוצרות, לדעתי, דחיפות רבה בכל הקשור לחקיקת חוקה, ולו כדי להקדים תרופה למכה. אני יכול בנקל לדמיין לעצמי מצבי חירום – למשל תבוסה צבאית או משבר כלכלי עמוק – שייעורו בצניבור תיאבון לחוקים או לחוקה שיבטיחו 'עילות הממשל' או 'הגנה על המולדת'. ואז יימצאו פוליטיקאים שינצלו את האווירה כדי לקבוע כלים תחוקתיים, אולי אפילו חוקה שלמה, שיבטיחו כביכול אייחישות המחדלים ושיהיו בהם, כמובן, זרעים של שלטון טוטי ליטרי. דרך אנכי אני מאמין כי הפו' ליטיקאים האלה יהיו פטריוטים טובים לא פחות מחברי החונטה הצבאית בארגנטינה שפעלו, ללא צל של ספק, מתוך שכנוע עמוק כי כל מעשי החוועה שהם ביצעו היו נחוצים להצלת המולדת. התפתחות כזאת עלולה להוביל, גם בישראל, לעריצות משתוללת שבסופו של דבר עלולה לפגוע בכל אחד מאתנו. לכן התיה המרכזיות של הפרויקט שלנו היא, שניתן להגיע לתיפקוד יעיל של המערכת ועם זאת לשמור על אופיו הדמוקרטי של השלטון".

הרעיון לנסח חוקה ולבחון אותה במשאל-עם (שיכפה על הממסד הפוליטי להתייחס להצעה בכובד ראש) נולד לפני חודשים אחדים, והעבודה תימשך, חרף הדחיפות, עד סוף השנה לפחות. חלק מסגל הפקולטה ה-16 סטודנטים למש' פטים הרימו את הכפפה שזרק לערסן פרופ' רייכמן והצטרפו אליו כדי לתרום את חלקם למלאכה. את כולם מאחדת הרעה, כי לא רק

הסכנות שעליהן דיבר הדיקן בה' קשר פרשת ראש השב"כ, אלא גם הציניות המאפיינת את יחס הציבור כלפי מוסדות הממשל, המתפקדים כמערכת לא-כרוכה שבה כל צעד מושך לכיוון הרצוי לו' – מצריכות הנהגת שינויים שרק חוקה תאפשר את יישומם.

הצעת החוקה אמורה לענות על אי שביעות הרצון שיצר שלטון המפלגות המושגת על קואליציות. ביסודה מונחת ההנחה, שלא ראש הממשלה שייבחר בבחירות אישיות תוענק הזכות למנות לתקופת כהונתו את השרים הנראים בעיניו כשירים ובעלי היכולת הגבוהה ביותר לתפקד כראוי.

היום, אומר פרופ' רייכמן, חייב כל שר לדאוג קודם כל להבטחת האינטרסים האישיים שלו בתוך מפלגתו, לאחר מכן לקידום האיניטסים של המפלגה ורק בסוף – לאינטרס הלאומי. נוצר מצב שבו גם הממשלה נהפכה לכעין פרלמנט. זו שיטה שאין לה אח ורע בשום משטר דמוקרטי השומר על אבחנה ברורה בין הפרלמנט לבין הממשל. ממשל שהוא גם פרלמנט אינו מסוגל לעמוד בפני אתגרים שמ' דינה מודרנית ניצבת בפניהם, אינו יכול לפעול בצורה נמרצת, לחתוך תקציבים ולקבל בשעת הצורך החלטות נחרצות. עם זאת, כרצוני להדגיש כי אין בכוננתנו לבטל את מוסד הנשיאות, המבטא את אחדות העם".

רייכמן בהבטחת זכויות האזרח על ידי החוקה דווקא: "אל לנו להתעלם מן העובדה שחלק גדול מהאבות המייסדים של המדינה התבסס על הנחות שלא היו רחוקות מההנחות הבולשוויקיות. הרעיון של שוויון ניות הנאכפת בעזרת מוסדות מרכ' זיים, הוא אנטי-תיזה של הרעיונות המקובלים במדינות המערב הנאר רות. בתחילת דרכה של המדינה היה עירוני-יתר בין סמכויות הרשות המבצעת לבין אלה של הרשות המבצעת; היתה השתלטות גופים כלכליים השייכים למפלגת השלטון על כלל הפעילות הכלכלית. התקופה הזאת היתה במידה רבה לנחלת העבר; עתה עלינו להיות עקביים ולהבטיח בחוקה את זכויות הפרט. זה כולל, כמובן, את הערכים החיים בתחום מדינת ישראל, גם להם יש להעניק את מלוא הזכויות האזרחיות, תוך הטלת מלוא החובות".

שאלה: קיימות חוקות שכל הטוב שבהן נשאר על הנייר בלבד. בבירת-המועצות קורה כך בגלל השתלטות המפלגה על כל מוסדות השלטון במדינות אחרות – בגלל 'הגזרות החוקיות' שהציבור אינו יכול, כניכול, לעמוד בהן. האם אתה מאמין בכנות שבכוחה של חוקה להתמרד עם הדעות הקדומות הרודות בצניבור הישראלי, לגבור על שיקולי ביטחון מדומים ולהבטיח את יישומה של האות הכתובה?

פרופ' רייכמן: מדינת ישראל יצרה מוסד נפלא – בית המשפט העליון. שופטי בית המשפט הזה אינם מקבלים הוראות מכל גוף פר' ליטי. קיומו של המוסד הזה מהווה את הערובה הטובה שהחוקה שלנו – אם אמנם תתקבל – לא תישאר בבחינות מסמך לקישוט המציאות.

שאלה: ומה תפקידם של אמצעי התקשורת?

פרופ' רייכמן: יש לי טענות קשות לרמת העיתונות הישראלית. יש לי טענות לעיתונאים בני הדור המבוגר על שלא דאגו להעביר לדור ההמשך את ערכי האתיקה והאחריות הציבורית ההכרחיים ל- תיפקודם הנכון של אמצעי התקשור. רת. ייתכן שהפתרון טמון בשיפור

על פרויקט החוקה שוקדים חמישה צוותים, וכל אחד מהם מתמורד עם הנושא הייחודי שהוטל עליו: הממשל (פרופ' דני פרידמן), המערכת והפיקוח השיפוט (פרופ' עמוס שפירא), הרשות המחוקקת (ר' ברוך ברכה) וזכויות האזרח (רייכמן ואביגדור קלגסבלר). ד"ר אריאל רוזנצביי, מרצה בכיר ויהודי אוטודוכסי על פי אורחות חינו, מופקד על חיבורו של אותו פרק בחוקה שיעסק בהותנה של המדינה. המסמך שהוא מכין לא יגרום הפתרת דת ומדינה כמקובל בארץ צוה-הברית, שהרי "בסופו של דבר אנחנו מדינה יהודית" ולכן יש להתחשב בהיבטיה המיוחדים. עם זאת, לא יהיה מנוס מלהתייחס לדין אישות. הנושא טרם נידון על ידי הצוות כולו, אולם לדעת רייכמן יש להבטיח זכותו של כל אזרח להתחתן עם מי שהוא רוצה וברוך שיבחר בה, גם אם אין היא מובילה מתחת לחופה כדת משה.

רייכמן: "לא ייתכן שכהן לא יוכל לשאת נישואים, כי זו פגיעה ממשית בנכותו כפרט. אבל יש תחומים שאציע כי החוקה תשאירם להשפי' עת הדת. אני לא כליכך מוראג מהעובדה שאליעל מושכת בש' בת, ואין כל סיבה הגיונית שהאוכל בה' לא יהיה כשר. אין לראות את הגישה הזאת כרצון להתפשר ולהבטיח נכד קבלת-פנים אחרת להצעת החוקה ככל פלגי החברה והממסד.

שאיפתנו היא לנסח מסמך מושלם ולהגישו לציבור. נפיץ אותו בכל בתי-הספר התיכוניים ונקווה שמשאל-עם יקבע את עתידו. ברור שמשאל-עם כזה יכול להתקיים אך ורק בהסכמת הכנסת וברור שהפחות שגורמים בעלי השפעה, כגון הממסד האורתודוכסי ומרכזי המפל' גות הגדולות, יעשו ככל יכולתם כדי להסיר את הנושא מסדר היום. אך אפילו תובא הצעת החוקה לידיו, אפשריים כה שינויים ותיקונים. פשרות מסוימות הן תוצאה בלתי נמנעת של כל דיון ציבורי – וכך יהיה, כנראה, גם במקרה שלנו. אך יהיו אלה פשרות שלא אנו ניוזם או נציע, איננו עוסקים בפרויקט שהוזמן ושגבולותיו הוגדרו מראש. אנחנו מציעים שירות לציבור – וכל רצוננו שהציבור יקבע את גורלו."

6/6/86